

DISKUSIA

POZNÁMKY K DIELU: PETER KÓNYA A KOL. *DEJINY UHORSKA (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. ISBN 9788055509211.

LADISLAV TAJTÁK

S uznaním treba hodnotiť počin na spracovanie a vydanie tohto diela, ktoré chýbalo súčasnej slovenskej historiografii. Zo staršej historiografie je známa práca Františka Víťazoslava Sasinka (*Dejiny Kráľovstva Uhorského*). V ďalšom o tom podrobnejšie. Editor knihy Peter Kónya v *Úvode* vyzdvihol historický význam Uhorského kráľovstva, v ktorom podľa neho vznikol aj „slovenský národ“, jeho ľudová slovesnosť, hovorový spisovný jazyk a národná kultúra. Nezvyklým spôsobom k tomu uviedol, že či sa to niekomu páči, alebo nie, stáročia jeho vývoja výrazne ovplyvnili nielen slovenskú mentalitu a myslenie, ... v najširšom zmysle slova. Ale že napriek tomu v národnom, spoločenskom vedomí, populárnej spisbe a v niektorých učebniciach sú dejiny Uhorska vykresľované viac-menej negatívnym prívlastkom ako „žalár národov“. K tomu dodal, že tendenčne boli rozširované aj nezmysly o zaostalosti a nerozvinutosti Uhorska s tým, že je to dedičstvo nacionalizmu vzniklého v čase Česko-Slovenska. Ďalej potom uvádza, že slovenské dejiny sú akoby umelo vytrhnuté z uhorského kontextu. Z tejto úvahy potom vyvodil, že priemerní maturanti, ba i univerzitní študenti a mnohí učitelia dejepisu vedia o dejinách Anglie a iných krajín viac ako o dejinách Uhorska a že v takom koncepte nemožno budovať historické povedomie ako súčasť moderného patriotizmu. Východiskom z tohto stavu podľa neho je, aby sa zmenil negatívny pohľad na dejiny Uhorska na pohľad o vzájomnej spolupráci, na boje obyvateľov bez rozdielu národnosti, za spoločné záujmy, ako aj o tom, že Uhorsko nebolo horšie ako ostatné krajiny Európy. Záverom autor opakuje, že kniha sa nemusí každému páčiť, k čomu dodávame, že vedecké práce sa nepíšu preto, aby sa niekomu páčili, ale preto aby o výskumnej téme podali objektívny obraz. K tomu stručne poznamenávame, že úvod nie je koncepčne založený na hodnoverných prameňoch a literatúre. Slovenský národ vznikol prirodzeným etnickým vývinom a rozmnožoval sa svojou biologickou silou a vysokou pôrodnosťou. Slovenskú mentalitu ovplyvňovalo predovšetkým prírodné prostredie a feudálna kresťanská kultúra. Ojedinelé označenie „žalár národov“ je zveličené a zneužitie. Nezmyslom je to, že boli šírené názory o zaostalosti a nerozvinutosti Uhorska. Vedecká odborná literatúra podávala obraz o Uhorsku podľa jeho reálneho historického postavenia a vývinu. Československý nacionalizmus mal väčší demokratický obsah ako uhorský, maďarský či horthyovský. Moderný patriotizmus sa zakladá na láske a vzťahu k vlastnému národu a úcte a právam k iným národom. Žiaľ, týmto sa uhorský-maďarský patriotizmus nevyznačoval.

V úvode sa očividne zdôrazňuje, čo dalo Uhorsko Slovákom, ale niet tu ani krátkej zmienky o tom, čo dali starí Slováci Uhorsku a Maďarom. Na budovaní základov uhorského feudálneho štátu sa však podieľali dve rozhodujúce civilizácie. Staršia, veľkomo-

ravská roľnícko-remeselnícka a uhorsko-maďarská kočovnícko-pastierska, sprevádzaná koristníckymi výpravami do západnej Európy. Po ich ničivej porážke začalo obdobie fenoménu spoluzitia (*együttélés*), ktoré je v knihe zamlčané, hoci o tom už písala aj staršia slovenská a maďarská historiografia a podala o tom hodnoverné dôkazy. Ako príklad k tomu uvádzame príspevok F. V. Sasinka *Slovanskosť Uhorska na konci 10. storočia*. Novšiu štúdiu o tom publikoval Juraj Hodál pod názvom *Včlenenie starých Maďarov do staroslovanského spoločenského zriadenia*. Stručne teraz porovnajme, čo dali starí Slováci starým Maďarom a opačne. Starí Maďari ako vojenský národ *natio militans* (Vámbery) opanovali Karpatskú kotlinu, podmanili si našich predkov a začlenili ich do uhorského štátu ako podmanených obyvateľov bez samosprávneho postavenia. Napriek tomu starí Slováci podstatnou mierou prispeli k budovaniu jeho feudálnych základov tak v oblasti hospodárskej, vo fyzickom a jazykovom vývoji, ako aj v oblasti kresťanskej duchovnej kultúry. Starí Slováci zakladali aj osady, z ktorých sa neskôr vyvinuli mestá Budín, Visegrad. K objasneniu týchto vzťahov prispela práca Erika Molnára *O maďarskej spoločnosti od praveku do obdobia arpádovského* s hodnotením, že starí Maďari ako pastiersky národ prevzali od slovenského roľnícko-remeselníckeho obyvateľstva početné výpožičky, ktoré hojne cituje. Vnucuje sa otázka, prečo historik P. Kónya v knihe nevenoval pozornosť týmto otázkam.

V úvode sa zdôrazňuje význam Uhorska aj tým, že v ňom vznikol slovenský národ. V staršej literatúre sa tom nepíše, ale má to odozvu aj v súčasnej tlači. V novinách *N* sa objavil článok: *Kedy sa so Starých Slovákov stali Slováci*. Podľa našich historikov a jazykovedcov vtedy, keď začali rozprávať slovensky. Pavol Jozef Šafárik v *Starožitnostiach* písal o Čechoch, Moravoch a Slovákoch. Jazykovedec Vatroslav Jagič to zdôvodnil tým, že v západnej časti Veľkej Moravy sa hovorilo moravsky a v východnej časti slovensky. V širších súvislostiach na to poukázal Ferdinand Uličný. Český jazykovedec Jiří Marvan vyjadril názor, že zaradenie predkov dnešných Slovákov do Uhorského štátu bolo jednou z podmienok vzniku a formovania slovenskej národnosti. Na druhej strane, to však spôsobilo, že na slovenskom území sa nevytvorili nijaké politické a kultúrne centrá. K tomu zjednodušene: starí Slováci už pri vzniku Uhorska boli národom, no neboli etnickým subjektom. Dodajme, že ako podmanení sa ním stali svojím prirodzeným vývinom.

V úvode je zveličovaný názor, že Uhorsko vo svojom tisícročnom vývoji bolo vykresľované ako „žalár národov“. Podľa nášho názoru toto pomenovanie nemá pôvod v slovenskej rečovej kultúre ani v dobovej odbornej literatúre. Naši predkovia označovali svoje národné a sociálne postavenie výrokmi ako „za nič nás nemali“, čo sa vzťahovalo na maďarské panstvo a nie na maďarský ľud. K otázke pomenovania a aktualizácii prispel Július Mésároš v širšom historickom obraze *Deformácie vo vedomí slovenskej a maďarskej národnej pospolitosti o spoločných dejinách a ich zdroje*. Možno konštatovať, že Kónya tento príspevok pozná, ale neuviedol ho ani vo svojom zozname použitej literatúry. Možno aj preto, že sa tu píše o spoločných dejinách. Mésároš vo svojom príspevku konštatoval, že táto otázka v širších súvislostiach nie je historicky ani sociologicky preskúmaná, pričom pri jej interpretácii nevylúčil ani svoj subjektivismus. Podľa neho vo vedomí prevažnej väčšiny Slovákov, ale aj v publicistike a čiastočne aj v niektorých prácach pretrvávajú názory o Uhorsku ako o tisícročnom žalári slovenského

národa, a že Uhorsko bolo pre náš národ utlačovateľské. Škoda, že k tomu neuviedol príklady. Podľa nášho názoru Mésároš toto tvrdenie zveličuje. K jeho vzniku stručne poznamenávame, že sa o tom píše v samotných *Dejinách Uhorska* (s. 744), kde sa uvádza, že Tomáš G. Masaryk a Edvard Beneš pod vplyvom neobjektívnych údajov informovali západné mocnosti o monarchii, čiže nielen o Uhorsku ako o žalári národov. V našej odbornej literatúre *Dejiny Slovenska IV* v úvode sa nachádza zmienka o monarchii ako o „žalári národov“. Mésároš vo svojom príspevku konštatuje, že utlačovateľský fenomén má pôvod v druhej polovici 19. storočia a má tri zdroje. Prvý, neprímeraný a trvalý potlačovanie historického a prirodzeného práva Slovákov ako svojbytného národa na rovnoprávne postavenie v Uhorsku v čase jeho premien z feudálneho na občiansky a konštitučný štát. Druhý zdroj posúva do obdobia po rozpade Uhorska, keď sa propagandou rozšírila mienka o jeho postavení na celé tisícročie a o Uhorsku sa zmieňovala ako o štáte utlačovateľskom a pre Slovákov nepriateľskom. Tretím zdrojom bola irredentistická politika vládnych kruhov horthyovského Maďarska. V týchto súvislostiach Mésároš nastolil požiadavku nápravy pokriveného vedomia našich národov na základe nestranného a vedecky fundovaného objektivizovania, čo ale v *Dejinách Uhorska* chýba. V súčasnosti takej činnosti napomáhajú slovensko-maďarské podujatia vo forme rôznej spolupráce v komisiách, prednáškach a inej činnosti, ktoré vyúsťujú aj do snahy vytvoriť spoločnú učebnicu dejepisu, čo nie je však ľahká úloha.

Otázke slovensko-maďarského spolužitia *Dejiny Uhorska* nevenujú zodpovedajúcu pozornosť. Možno povedať, že Mésároš, uvedomujúc si jeho význam a inšpirovaný milénárnym výročím (1896 – 1996), publikoval lektorovaný brožovaný príspevok *Uhorsko a spolužitie jeho národov*. Nebudeme analyzovať a interpretovať jeho obsah, ale uvedieme len názvy jednotlivých kapitol: *Zaujatie vlasti, či ničivý vpád nomádov; Vznik feudálneho štátu a postavenie a jeho národnosti; Charakter uhorského štátu z hľadiska koexistencie jeho etnik; Počiatky novodobých národnostných konfliktov v Uhorsku; Zrod štátnej doktríny pretvorenia mnohonárodnostného Uhorska na maďarský národný štát; Hľadanie nových ciest štátneho zabezpečenia rovnoprávných národov; Polstoročie vyvrcholenia národnostného útlaku; príloha *Ohradenie sa Rumunov, Srbov a Slovákov ohľadne milénarnej slávnosti*. Z uvedenej práce citujeme niektoré závažné tvrdenia: Uhorsko nemožno chápať ako maďarský národný štát s maďarskou národnou hegemoniou, ani ako národne utlačovateľský štát. Uhorský stavovský šľachtický národ, i keď v ňom mala prevahu maďarská etnická zložka, bol nadnárodným triednym spoločenstvom. V tejto koncepcii dospel Mésároš k záveru o 800 ročnom bezkonfliktnom spolužití národností, čo prevzal do svojej knihy aj Kónya. Podľa nášho názoru v takom postavení boli Chorváti, nemeckí kolonisti s privilégiami, Srbi, Rumuni s cirkevnými slobodami, ale Slováci, ktorí tvorili najaktívnejšiu národnosť pri budovaní základov Uhorska, nemali žiadne privilégia. Slovensko a Slováci boli považovaní za dobyté územie a podmanené obyvateľstvo. V takom nerovnoprávnom postavení vstupovali do nového obdobia. Poukazovali na to Juraj Palkovič, Ján Botto, keď konštatovali, že Slovensko a Slováci v arpádovskej dobe neboli historicko-politickou individualitou a nemali ani autonómne postavenie. Novšie na to poukázal aj Daniel Rapant.*

Možno konštatovať, že počiatky dejín Uhorska sú v knihe sčasti vecne interpretované, ale chýba v nich historický obraz o slovenskej účasti na týchto dejoch. Maďarská

historiografia po roku 1945 venovala týmto otázkam väčšiu pozornosť. Uznávaný medievalista György Györffy v prvom zväzku akademických dejín Uhorska podal krátky historický obraz o počiatkoch slovansko-maďarského spoluzitia (*Szláv – magyar együttélés*). Píše o Slovanoch, my budeme uvádzať o Slovákoch, lebo nimi už boli. Podľa autora maďarská vládnuca vrstva, podľa zvyklostí dobyvateľov vedúcich predstaviteľov porazeného obyvateľstva zabila a ostatných rozdelila medzi víťazov do služobného postavenia. V ďalšom uvádza, že spoluzitie Maďarov so Slovákami v 10. storočí viedlo k splyvaniu a zjednocovaniu tak v oblasti hospodárskej, ako aj duchovnej takým spôsobom, že tam, kde mali Maďari väčšinu, asimilovali Slovákov, a kde mali prevahu Slováci, asimilovali Maďarov. Poukázal aj na slovenské výpožičky v maďarskom jazyku, o ktorých už boli publikované vedecké práce. Taká bola aj práca Árpina Vámbéryho z druhej polovice 19. storočia i jej nové vydanie, ktoré vyšlo s finančnou podporou ministerstva školstva. Autor v nej dokazoval, že Maďari sú zmiešaným národom, ktorý v procese vývoja splyvali s Fin-Ugormi a Turkami, neskôr s Avarmi, čo viedlo k vytvoreniu jadra maďarského národa. V ďalšej fáze vývoja takú úlohu zohrali Slováci svojím jazykom a fyzickým vplyvom, čo vysvetľoval tým, že prv prijali kresťanstvo a západnú vzdelanosť a tak pôsobili medzi Maďarmi ako učители (*tanítóként működtek*). V širších súvislostiach Vámbéry dokazoval, že inorečové elementy splynuli s dobyvateľmi krajiny na základe duchovnej a materiálnej nadradenosti Maďarov a štátotvornej neschopnosti Slovákov. Na tieto falošné a historicky nehodnoverné tvrdenia reagoval J. Botto tvrdiac, že kniha nemá vedeckú hodnotu, že je viac oslavou maďarstva, lebo len Maďarov vyhlasuje za element schopný vytvoriť štát a len im pripisuje úlohu prvenstva v štátnom živote. Tvrdením, že nemaďarské národy môžu len ďakovať za svoj život, sa jeho kniha stáva tendenčnou. Túto výstižnú odpoveď možno aplikovať aj na *Dejiny Uhorska*. Botto v širších súvislostiach kladne hodnotil vládu Štefana I. pre jeho ústretový vzťah k iným etnikám, ale odmietol Vámbéryho názor, že maďarská minorita pohltila slovenskú majoritu. Naproti tomu s dôrazom uviedol, že Maďari prijali do svojho jazyka slovenské výpožičky, ktoré sa prejavili v ich každodennom živote. To vypovedá o tesnom spolunažívaní oboch etník. Podľa Bottu slovensko-maďarské spolunažívanie viedlo k tomu, že „*terajšia ich tvár nesie jasnú pečať slovenského elementu*“. K tomu dodal, že „*nie Avari a Maďari, ale Slováci a Maďari vytvorili štát uhorský*“. Táto charakteristika evokuje názor biskupa Otta z Freisingu, citovaného v *Dejinách Uhorska* (s. 64), ktorý charakterizoval vzhľad starých Maďarov takto: majú mrzký výraz tváre, sú nízkeho vzrastu a ich zvyky a reč sú barbarské, čím chcel povedať, že sú od ostatného obyvateľstva odlišní. Ďalej poukázal aj na to, že slovenský roľnícky ľud zakladal osady, z ktorých neskôr vznikli mestá ako Esztergom, Szolnok, Debrecen a ďalšie. Podľa neho maďarstvo v 19. storočí pozostávalo z 3/4 ľudí árijského pôvodu a najviac z 1/3 uralsko-altajského. Tesné spolunažívanie viedlo k tomu, že starí Maďari podľa Franza Miklosicha prijali do svojho jazyka 956 slovenských výpožičiek z oblasti každodenného života, pričom v súčasnosti ich slovenská jazykoveda odhaduje (Šimon Ondruš) na 1300. Nemáme prehľad o tom, koľko maďarských výpožičiek prijali Slováci do svojho jazyka. Prečo?

Možno konštatovať, že proces miešania sa obyvateľstva v Karpatskej kotline po stránke fyzickej (genetickej) prebiehal už od príchodu Avarov, ktorí sa zmocňovali žien starých Slovákov a že podobne si počínali ako dobyvatelia aj starí Maďari. V dôsled-

ku toho slovenské ženy rodili zmiešané potomstvo s mitochondriálnym DNA po matke s fyziologickými zmenami tváre. K tejto otázke Jozef Škultéty citoval názor maďarského etnografa Gy. Réthiho, ktorý uviedol, že Maďari už nie sú altajským ľudom; Slováci a Nemci sú plemenami so svojskými vlastnosťami, no Maďari sú výsledkom splynutia všetkých národov v krajine. K tomu v skratke: v súčasnosti v Európe aj vo svete prebieha genetický výskum o pôvode obyvateľstva a etník. V Maďarsku už vydali niekoľko prác s touto tematikou. Renomovaný časopis *Nature* publikoval výsledky genetického výskumu obyvateľstva Anglicka na podklade DNA. Aj na Slovensku prebieha podobný výskum, ale nie s takým širokým záberom a výsledkami, no v ďalšom vývoji sa tomu nebudie dať vyhnúť.

Kapitola o revolučných udalostiach je formulovaná ako „ostrov slobody“ s podtitulom o ozbrojenom boji o miesto v Európe, čo je podľa nášho názoru zavádzajúce, lebo Uhorsko takým nebolo. Počas revolúcie sa sformovali dve výrazné štátno-politické koncepcie. Maďarská – za nezávislosť Uhorska a jeho premeny na maďarský národný štát. A koncepcia Slovákov a nemaďarských národov požadujúca premenu mnohonárodnostného Uhorska na federáciu rovnoprávných národov. Slovenské stanovisko počas revolúcie vyjadril Jozef Miloslav Hurban slovami: „*Keď nám Maďari dajú, čo nám patrí, nemožno proti nim vystúpiť. Keď nedajú, potom pravda boj, lebo bez boja niet slobody.*“ Dejiny to potvrdzujú. Vedúci predstaviteľ revolúcie Lajos Kossuth to rázne odmietol známym výrokom, že „*nikdy neuzná iný národ v Uhorsku ako maďarský*“, čo chcel dosiahnuť prostredníctvom šľachty, ktorú požadoval naďalej chrániť v osobách a majetkoch, lebo vraj maďarský národ netkvie v maďarskom ľude, ale v aristokracii a preto nesmie aristokracia zahynúť. K tomu dodávame – lebo na národnostnom území len šľachta reprezentovala maďarstvo.

K otázke slovenského a maďarského povstania v revolučných rokoch sa vyjadril Daniel Rapant v príspevku *Štúr a štúrovci v službách národa a pokroku*. Poukázal v ňom na to, že štúrovský program bol pokrokovejší ako maďarský, že boj za nezávislosť v revolúcii 1848 – 1849 nebol bojom za európsku slobodu a že jeho cieľom nebolo zničiť feudalizmus, ale reformami zachovať jeho polofeudálny charakter. V polemike s Erzsébet Andicsovou poukázal na to, že maďarské povstanie nebolo bojom za slobodu a nezávislosť a že maďarská revolúcia nebola buržoázna, ale bola bojom za zachovanie polofeudálneho charakteru Uhorska.

Po páde Bachovej éry a nástupe provizória sa aktivizoval aj národnopolitický, kultúrny, školský a vedecký život, ako aj slovenská historiografia, v ktorej nemalú úlohu zohral F. R. Sasinek svojimi historickými prácami. Ich publikovanie zdôvodnil tým, že „dejepisci“ považovali *Dejiny Kráľovstva Uhorského* za výlučný dejepis Maďarov a súhrn obyvateľov pod Korunou Uhorska za nejakú zlátninu a akýsi jeden politický národ. V ďalšej práci *Dejiny drevných národov Uhorska na území terajšieho Uhorska*, v kapitole *Slovania*, písal o troch slovanských vetvách – Čechoch, Moravanoch a Slovákoch. Knihu *Slováci v Uhorsku* vydal ako repliku na vyhlásenie poslanca J. Hodossyho v parlamente, že v Uhorsku nie sú Slováci a že nemajú štátny život. Tejto tematike venoval aj príspevok *Slovanskosť v Uhorsku na konci 10. storočia*.

V rámci projektu *Náčrt slovenskej historiografie do roku 1918* boli v *Historickom časopise* publikované príspevky s hlbším ponorom a rozhlľadom zamerané na vývin slo-

venského dejepisectva tohto obdobia. Nebudeme citovať obsah jednotlivých príspevkov, ale uvedieme len niektoré výroky a úvahy, ako J. Hostinského, že „*bez uznania rovnoprávnosti národnej Uhorsko budúcnosti nemá*“. Podľa Milana Podrimavského Štefan Marko Daxner vyjadril názor o autochtónnosti Slovákov v severnom Uhorsku s tým, že Slováci boli jeho hlavnými zakladateľmi, ktoré považovali za svoju vlasť. Môžeme konštatovať, že politická a historická kritika uhorských pomerov zo strany slovenských predstaviteľov bola odvážna, otvorená, preto nastolíme otázku, aký vzťah mali predstavitelia Slovákov k Uhorsku a Maďarom. V tejto otázke to výrazne sformuloval Š. M. Daxner výrokom: „*My ctíme a milujeme našich susedov Maďarov, s nimi nás viažu mnohé hmotné a duchovné záujmy, čo môže dotiaľ trvať, kým sa budú národnostné práva Slovákov dodržiavať.*“ Pri inej príležitosti napísal: „*My Slováci v Uhorsku máme s Maďarmi istú minulosť a sme takým národom ako Maďari.*“ V inej súvislosti vyslovil názor, „*že Slováci majú všetky známky národnej individuality, vlastný jazyk, územie, mravy, povedomie, kultúru, vlastnú i dávnu historickú minulosť*“. Sebavedomé národné a politické vystupovanie slovenských predstaviteľov bolo spájané s prejavmi uhorského vlastenectva, ktoré básnicky vyjadril J. M. Hurban slovami: „*Ktože by rozdelil, čo sám Pán Boh spojil, ktože by Slovákov od Maďarov oddelil...*“ K tomu ale dodal: „*My chceme pri Maďaroch stáť ako národ pri národe a nie ako otroci pri pánoch, to je cena nášho zmierenia.*“ Táto vízia sa stala skutočnosťou. Dnes stoja Slováci pri Maďaroch nielen ako národ pri národe, ale ako štát pri štáte. V knihe niet o týchto otázkach zmienky. Prečo?

V maďarskej historiografii po roku 1945 sa k týmto otázkam otvorenejšie vyjadroval Endre Arató vo svojom dvojzväzkovom diele o národnostnej otázke v Uhorsku. V osobitnej kapitole *Vzťah nemadžarských národov k Maďarom* o Slovákoch uviedol, že boli „*najstaršou národnosťou v Uhorsku, ale nedisponovali privilégiami*“. Mal odvahu citovať nacionalistických extrémistov, ktorí sa vo svojich prejavoch o Slovákoch vyjadrovali dehonestujúco ako „*tót nem ember*“. O tom, že toto pomenovanie bolo rozšírené, svedčí aj zmienka v jednom prejave J. M. Hurbana, keď v polemike s maďarskými predstaviteľmi im vyčítal: „*Kto kričí tót nem ember?*“

V otázke asimilácie a maďarizácie sa v knihe uvádza, že ich sprevádzali dva prúdy – prirodzený a mocenský, či násilný. Prevládal násilný, lebo v Uhorsku neboli zaručené národnostné a občianske práva porovnateľné s rakúskou časťou ríše. Násilnú maďarizáciu autor zmierňuje tým, že v školstve nepriniesla očakávané výsledky a že v národnostnej politike za dualizmu napriek nesporným negatívam bola asimilácia neporovnateľne miernejšia ako vo viacerých európskych krajinách. Zo širšieho európskeho hľadiska to objektívne posudzovali významné autority ako boli Björnstjerne Björnson a Seton Watson. Záverom k tejto otázke autor konštatuje: škoda, že sa tejto skúsenosti neskoršie nepoučili nástupnícke štáty a v ďalšom storočí zopakovali tie isté chyby, tentoraz vo svojej politike voči Maďarom a Nemcom. Je neuveriteľné, že historik môže robiť takéto komparácie. Na tieto názory podal objektívnu odpoveď Mésároš v štúdiu *Maďarizácia a asimilácia*. V nej odmietol názor uznávaného maďarského historika Pétera Hanáka, že v Uhorsku išlo v podstate o prirodzenú asimiláciu a nie o násilné odnárodňovanie.

Kónya vo svojej knihe zdôvodňuje zánik Uhorska tým, že ho zapríčinili vnútorné i vonkajšie príčiny: dlhodobé neriešenie národnostnej otázky, prehratá vojna a záujem

mocností o jeho likvidáciu. Károlyho vláde vytýka, že došlo k rozpusteniu armády, a že jeho kapitulantský postoj viedol k „rozoberaniu územia Uhorska“. Nebolo to rozoberanie, ale odtrhnutie a oslobodenie sa. Po vyhlásení Česko-Slovenska Slováci a Slovensko nemohli prevziať vládu a štátnu moc do svojich rúk, ako tomu bolo v Čechách, lebo všetky prostriedky moci ostali v rukách Károlyho vlády, ktorá sa pokúšala využiť ich k udržaniu Slovenska ako súčasť Maďarska. Načrtnime príklad, ako sa zachovala Károlyho vláda a jej demokratické orgány na východnom Slovensku, so zreteľom, že kniha bola vydaná v Prešove. Nové orgány zo Spiša poslali vláde vyhlásenia vernosti s argumentmi, že Slováci sú tu len prístahovalci, z väčšej časti sluhovia a nádenníci. Miestne orgány zo Šariša zaslali vláde „Memorandum“, v ktorom dokazovali, že vtedajší Slováci stoja na najnižšom stupni vzdelanosti, z veľkej časti sú analfabeti, prenikli bolševickými ideami, s ktorými nemožno riadiť správu, a že sami nie sú schopní si vládnuť. Ďalej, že hospodársky život, kultúra i školstvo sú maďarské. Miestne orgány zo Zemplína hlásili, že v Snine na zvolanom zhromaždení ľud zmaril promaďarskú deklaráciu a prihlásil sa k Česko-Slovensku. Vzapätí zasiahla pohotovostná vojenská jednotka, dvoch občanov zastrelila a 25 odvedla do väzenia v Košiciach. Také boli následky maďarizačnej politiky, hoci tieto udalosti boli spracované a publikované.

V závere Kónya vecne konštatuje, že Uhorsko bolo od stredoveku dôležitým činiteľom v strednej Európe, ale jeho tvrdenie, že v tom období tvorili s Poľskom baštu západnej civilizácie proti prieniku všetkých deštruktívnych vplyvov z východu nemá historickú hodnovernosť. Svoju koncepciu a interpretáciu dejov zdôvodnil tým, že v 13. storočí Uhorsko nepustilo Mongolov (Tatárov) do západnej Európy, ale oni sa tam ani nehrnuli, a po smrti chána Ogataja sa vrátili do Mongolska. Ďalej dokazuje, že o dve storočia neskôr sa Uhorsko stalo baštou, ktorá zabránila prieniku osmanskej moci do vnútra kontinentu a vytvorilo tak nárazníkový priestor voči islamu. V skutočnosti sa Turci po svojom víťazstve roku 1525 usadili v tomto priestore spolu s vazalským Sedmohradskom. Reálnou mocenskou hrádzou západu proti ďalším výbojom Osmanov sa stala Habsburská monarchia. Svedčí o tom úspešná obrana Viedne proti ich mohutnému útoku roku 1529, v súvislosti s ktorým si sultán Suleyman II. vytýčil za cieľ prezimovať v dobytom meste a potom sa prebiť až k Rýnu. Ďalší útok pri pasivite uhorskej šľachty podnikli Turci proti Viedni roku 1683. Ten bol odrazený s pomocou poľského kráľa Jána Sobieskeho. Rozhodujúce víťazstvo nad Turkami je späté s menom legendárneho vojvodu Eugena Savojského, ktorý roku 1697 v bitke pri Zente na hlavu porazil Turkov a tak natrvalo oslobodil strednú Európu od osmanskej hrozby.

Podľa nášho názoru sú *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)* čo do rozsahu najväčším historickým dielom k danej téme s prvkami nového pohľadu a interpretácie. Najslabšou stránkou knihy je spracovanie národnostnej otázky a nedocenenie úlohy a prínosu starých Slovákov pri vzniku a rozvoji Uhorska, pričom už staršia slovenská a maďarská historiografia na to poukázala v podobe fenoménu slovensko-maďarského spolužitia a opačne. Kniha v tejto podobe nespĺňa požiadavky vysokoškolskej učebnice a čitateľskej verejnosti nedáva objektívny obraz o slovenskej národnostnej otázke ani o príčinách zániku Uhorska. Východiskom v tejto situácii by malo byť vydanie doplnujúcej knihy, ktorej by predchádzala otvorená kritika, vedecká polemika širšej skupiny odborníkov. Príkladom je kniha: Dušan Kováč a kol. *Slovenské dejiny v dejinách Európy. Výbrané*

kapitoly. Pre naše potreby by bola vhodnejšia publikácia s názvom *Slovenské dejiny v dejinách Uhorska*.

K poznámkam k *Dejinám Uhorska (1000 – 1918)* pripájam pripomienky na recenzovaný posudok Evy Benkovej (HČ, 2015, roč. 63, č. 4). Autorka v ňom dielo zveličene hodnotí ako prelomové a syntetizujúce, ktoré by sa malo stať súčasťou knižnice každého. Význam knihy sa zdôvodňuje názorom editora, ktorý podľa nášho hodnotenia nie je objektívny. Svedčia o tom výsledky slovenskej historiografie, štúdie i akademické diela ako sú *Dejiny Slovenska (1976)*, v ktorých sa píše, že „*dejiny Slovákov nemožno osvetliť a vykladať bez poukazovania na hlavné etapy uhorského štátu*“. K tomu uveďme názvy niektorých kapitol: *V uhorskom ranofeudálnom štáte; Uhorský režim a Slováci*. Podobný postup je použitý aj v iných odborných prácach, v ktorých sú slovenské dejiny interpretované v súvislostiach s uhorskými dejinami. To poukazuje na to, že slovenské dejiny nie sú vytrhnuté z uhorského kontextu, ako sa píše v úvode. Sporné sú aj názory recenzentky o tom, že *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)* vysoko prevyšujú predchádzajúce syntézy k dejinám Slovenska a Uhorska. Záverom autorka konštatuje, že hlavným prínosom diela je, že podnecuje ku konštruktívnej debate, ktorá môže slovenskú historiografiu kvalitatívne obohatiť. S tým treba súhlasiť a širokú diskusiu len podporiť.

prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc.

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita P. J. Šafárika
Jesenná 5, 040 01 Košice